KIÇIK BIZNES SUBYEKTLARINING SAMARADORLIK KÖRSATKIÇLARINI OŞIRIŞ STRATEGIYASI

Mamajonov Nodirbek Şuhratjon öğli
Toşkent iqtisodiyot va texnologiyalari universiteti Namangan manzili öqituvçisi
nodirbekmamajonov983@gmail.com
https://orcid.org/0009-0000-2630-2283

Annotatsiya. *Mazkur tezisda kiçik biznes subyektlarining faoliyat samaradorligini baholaş va oşirişga qaratilgan strategik yondaşuv asoslanadi. Rentabellik, mehnat unumdorligi, xarajatlar siğimi, debitorlik qarzlarining aylaniş muddati va takroriy mijozlar uluşidan iborat körsatkiçlar tizimi taklif etiladi. Rasmiy statistika va xalqaro tadqiqotlar asosida raqamlaştiriş, xarajatlarni boşqariş, kadrlar salohiyatini oşiriş hamda mijozlarga yönaltirilgan boşqaruvning ustuvor yönalişlari aniqlanadi.*

Kalit sözlar: *kiçik biznes, samaradorlik, strategik boşqaruv, rentabellik, mehnat unumdorligi, KPI, raqamlaştiriş.*

Аннотация. *В тезисе обоснован стратегический подход к повышению эффективности субъектов малого бизнеса. Предложена система показателей, включающая рентабельность, производительность труда, долю затрат, период оборачиваемости дебиторской задолженности и долю повторных клиентов. Определены основные направления повышения результативности за счёт цифровизации, финансового контроля и развития управленческих компетенций.*

Ключевые слова: *малый бизнес, эффективность, стратегическое управление, рентабельность, цифровизация.*

Abstract. *This thesis proposes a strategic framework for improving the performance of small business entities. A set of indicators covering profitability, labor productivity, cost intensity, receivables collection period and repeat-customer share is presented. Drawing on official statistics and international research, the paper highlights digital adoption, cost control, workforce capabilities and customer-focused management as key priorities.*

Keywords: *small business, efficiency, strategic management, profitability, digitalization, KPIs.*

ACADEMIC SCIENCE PUBLISHING

KIRIŞ

Kiçik biznes subyektlari yangi iş örinlarini yaratiş, raqobat muhitini şakllantiriş va mahalliy bozorlarni mahsulot hamda xizmatlar bilan ta'minlaşda muhim örin tutadi. Biroq korxonalar sonining ortişi har doim ham ularning resurslardan foydalaniş samaradorligi yaxşilanganini anglatmaydi. Şu bois kiçik tadbirkorlikni rivojlantirişda miqdoriy kengayiş bilan bir qatorda rentabellik, unumdorlik, tölov qobiliyati va bozor barqarorligini baholaş dolzarbdir.

Özbekiston Respublikasi Milliy statistika qömitasining SIAT ma'lumotlariga köra, kiçik biznes va xususiy tadbirkorlikning yalpi içki mahsulotdagi uluşi 2023-yilda 53,8%, 2024-yilda 53,5%, 2025-yilda 52,2% ni taşkil etgan. Namangan viloyatida tegişli körsatkiçlar 74,0%, 73,9% va 73,6% bölgan [1]. Uşbu uluşning özgarişi faqat kiçik korxonalar unumdorligidagi özgariş bilan izohlanmaydi: yirik korxonalar dinamikasi hamda iqtisodiyotning tarmoq tarkibi ham uluşga ta'sir körsatadi. Şuning uçun korxona darajasidagi alohida KPIlar zarur.

Özbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 19-martdagi PF–50-son Farmonida kiçik va örta biznesning iqtisodiyotdagi örnini oşiriş, uning raqobatbardoşligi va bozorga çiqiş imkoniyatlarini kengaytiriş vazifalari belgilangan [2]. Tezisning maqsadi — kiçik biznes subyektlari samaradorligini oşiriş uçun ölçanadigan maqsadlar va ularni amalga oşiriş bosqiçlarini birlaştiruvçi strategik modelni taklif etiş.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda rasmiy statistik ma'lumotlarni qiyosiy tahlil qiliş, ilmiy manbalarni umumlaştiriş, tizimli yondaşuv va KPI asosida baholaş usullaridan foydalanildi. Korxona içidagi boşqaruv qarorlari bilan natijaviy körsatkiçlar örtasidagi mantiqiy boğliqlik tahlil qilindi. Taklif etilgan model metodik tavsiya bölib, alohida korxonalar böyiça ötkazilgan tajriba yoki ekonometrik baholaş natijasi sifatida talqin qilinmaydi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Samaradorlikni daromad hajmi yoki foyda summasi bilan çeklab bölmaydi. Tuşum oşgan şaroitda xarajatlar undan tezroq köpayişi, mijozlarga sotilgan mahsulot uçun tölovlarning keçikişi yoki işlab çiqariş quvvatlaridan past darajada foydalaniş korxonaning real holatini yomonlaştirişi mumkin. Şu sababli moliyaviy, operatsion va bozor körsatkiçlarini birgalikda monitoring qiliş taklif etiladi.

1-jadval. Kiçik biznes subyektlarida tavsiya etiladigan samaradorlik KPIlari

Körsatkiç	Hisoblaş tartibi	Strategik talqin
Sof foyda rentabelligi, %	Sof foyda / sof tuşum × 100	Foydalilik darajasi; oşişi maqsadga muvofiq

Körsatkiç	Hisoblaş tartibi	Strategik talqin
Mehnat unumdorligi	Taqqoslanadigan narxlardagi tuşum / örtaça xodimlar soni	Bir xodimga töğri keladigan natija
Xarajatlar siğimi, %	Asosiy faoliyat xarajatlari / sof tuşum × 100	Bir birlik tuşumga sarflangan xarajat; kamayişi ijobiy
Debitorlik qarzi muddati, kun	Örtaça savdo debitorligi / kreditga sotuv × davr kunlari	Tölovlarni yiğiş tezligi; kamayişi ijobiy
Takroriy mijozlar uluşi, %	Qayta xarid qilgan mijozlar / jami mijozlar × 100	Mijozlar sodiqligi va talab barqarorligi

Izoh: körsatkiçlar bir xil hisob davri, faoliyat sohasi va korxona hajmiga mos holda hisoblanişi lozim. Mehnat unumdorligini real dinamikada baholaş uçun narxlar ta'sirini bartaraf etiş muhim; kreditga sotuv ajratib körsatilmagan taqdirda debitorlik aylanişi muqobil körsatkiç bilan almaştiriladi.

KPIlar uçun bazaviy qiymat, çoraklik maqsad va mas'ul şaxs belgilanadi. Har bir körsatkiç maqsadga yaqinlaşiş darajasi böyiça 0 dan 100 gaça normallaştirilib, korxona ustuvorliklariga muvofiq vazn berilişi mumkin. Masalan, rentabellik — 30%, unumdorlik — 25%, xarajatlar siğimi — 20%, debitorlik muddati — 15%, takroriy mijozlar uluşi — 10%. Mazkur vaznlar universal me'yor emas, balki sinovdan ötkazilişi lozim bölgan namunaviy boşqaruv yeçimidir.

Strategiyani amalga oşiriş uçun beş yönaliş bir-biri bilan uyğunlaştiriladi. Birinçidan, mahsulot va mijozlar kesimida marjinal foyda hisoblanib, past foydali operatsiyalarga xarajatlarni qisqartiriş orqali moliyaviy intizom mustahkamlanadi. Ikkinçidan, sotuv, ombor va buxgalteriya ma'lumotlari yagona hisob tizimiga birlaştirilib, takrorlanuvçi jarayonlar raqamlaştiriladi. Uçinçidan, mijozlarni segmentlaş, qayta xaridlarni rağbatlantiriş va sotuvdan keyingi aloqa mexanizmlari joriy qilinadi. Törtinçidan, xodimlarning malakasi hamda natijaga yönaltirilgan rağbatlantiriş tizimi takomillaştiriladi. Beşinçidan, pul oqimi prognozi, ehtiyot likvidlik zaxirasi va ta'minotçilarni diversifikatsiya qiliş orqali moliyaviy tavakkalçilik boşqariladi.

Mazkur yondaşuv xalqaro tajribaga mos keladi. OECDning 2025-yilgi D4SME tadqiqotida raqamlaştiriş kiçik biznesning bozorga çiqişi va operatsion samaradorligini oşirişi, biroq xarajatlar va xodimlarni öqitiş bilan boğliq çeklovlar mavjudligi qayd etilgan [3]. Jahon bankining Özbekiston böyiça ma'lumotlari kiçik va örta korxonalar uçun moliyalaştiriş imkoniyatlarini kengaytiriş dolzarb ekanini körsatadi [4]. Şu sababli raqamli vosita sotib olişning özi strategiya natijasi böla olmaydi: uning KPIga ta'siri ölçanişi kerak.

2-jadval. Strategiyani bosqiçma-bosqiç joriy etiş rejasi

Bosqiç	Asosiy harakatlar	Nazorat natijasi
1–30 kun	Sönggi 12 oylik ma'lumotlar auditi, bazaviy KPIlarni hisoblaş, muammoli mahsulot va jarayonlarni ajratiş	Boşlanğiç körsatkiçlar paneli va ustuvorliklar röyxati
31–90 kun	Hisob va sotuv jarayonlarini raqamlaştiriş, xarajatlar limitini belgilaş, debitorlik nazoratini kuçaytiriş	Oylik KPI monitoringi va mas'ullar kesimidagi hisobot
91–180 kun	Jarayonlarni optimallaştiriş, xodimlarni öqitiş, mijozlar bilan işlaş usullarini qayta köriş	Bazaviy davrga nisbatan tekşirilgan KPI özgarişi

Strategiyaning kutiladigan samarasi oldindan belgilangan foizlarda emas, balki bazaviy davr bilan taqqoslanadigan hisob ma'lumotlari asosida baholanişi kerak. Jumladan, bir vaqtning özida rentabellikning ösişi, xarajatlar siğimining pasayişi va pul tuşumlarining barqarorlaşuvi kuzatilsa, boşqaruv sifatidagi ijobiy siljiş haqida asosli xulosa qiliş mumkin. Aks holda, faqat tuşumning ösişi samaradorlik oşganini isbotlamaydi.

XULOSA

Kiçik biznes subyektlarining samaradorlik körsatkiçlarini oşiriş strategiyasi ölçab böladigan maqsadlar, raqamli axborot ta'minoti va muntazam boşqaruv nazoratiga tayanişi lozim. Taklif etilgan beş körsatkiçli KPI tizimi korxona rahbariga foydalilik, unumdorlik, xarajatlar, tölov intizomi va mijozlar barqarorligini birgalikda kuzatiş imkonini beradi. Amaliyotga joriy etişda korxonaning tarmoği, miqyosi va moliyaviy holatidan kelib çiqib indikatorlar hamda maqsad qiymatlari moslaştiriladi. Modelning amaliy natijadorligini tekşiriş uçun keyingi tadqiqotlarda korxonalar kesimida boşlanğiç va yakuniy KPIlarni qiyoslaş maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi.** Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi: statistik ko‘rsatkichlar // SIAT. – Ko‘rsatkich kodi: 1.01.01.0055. – URL: https://siat.stat.uz/data/1840/.

2. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti.** Kichik va o‘rta biznesning iqtisodiyotdagi o‘rnini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 19-martdagi PF-50-son Farmoni. – URL: https://lex.uz/mact/-7444738.

ACADEMIC SCIENCE PUBLISHING

3. **Bianchini M., Lasheras Sancho M.** Kichik va o‘rta biznesning raqobatbardoshligini oshirish uchun raqamlashtirish: OECD D4SME 2025-yilgi tadqiqoti (SME Digitalisation for Competitiveness: The 2025 OECD D4SME Survey) // OECD SME and Entrepreneurship Papers. – 2025. – No. 68. – DOI: 10.1787/197e3077-en. – URL: https://doi.org/10.1787/197e3077-en.

4. **Jahon banki (World Bank).** O‘zbekistondagi 7000 ta korxonaning rivojlanishi va yangi ish o‘rinlari yaratishi uchun moliyalashtirish imkoniyatlarini yaxshilash: matbuot xabari. – 15.12.2025. – URL: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2025/12/15/improved-access-to-finance-to-help-7000-businesses-in-uzbekistan-grow-and-create-jobs.

5. **Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD).** OECDning 2026-yilgi mehnat unumdorligi ko‘rsatkichlari to‘plami: korxonalar hajmi bo‘yicha mehnat unumdorligi xususiyatlari (OECD Compendium of Productivity Indicators 2026: Labour Productivity Patterns Across Firm Sizes). – 2026. – URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-compendium-of-productivity-indicators-2026_734a5e68-en.html.

ACADEMIC SCIENCE PUBLISHING